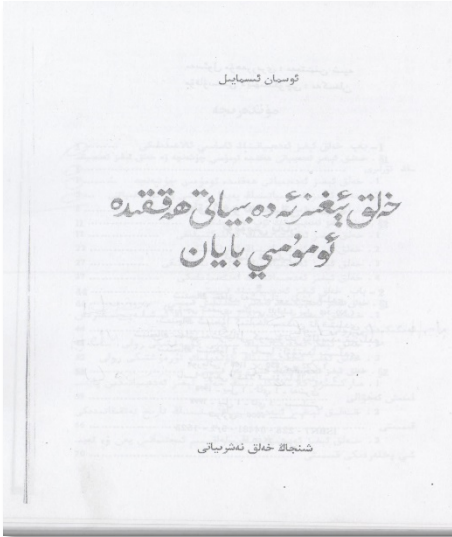

**Osman İsmayil, Halk Eğiz Edebiyatı Heçkide Umumiy Bayan, Ürümçi,
Şıncañ Halk Neşriyatı, 1998, 711s.**

Fatoş YALÇINKAYA*

Osman İsmayil Şincang Üniversitesinde hocalık yaparken Uygur halk edebiyatı ile ilgili derli toplu bir kaynağın olmadığını fark ettiğini ve bu çalışmayı hazırlamasındaki asıl itici gücün bu ihtiyaçtan doğduğunu söyler. Osman İsmayil “Aptordin” adlı giriş kısmında kısaca kitabı hazırlama sebepleri ve kitabın içeriği hakkında bilgi verir. Halk Eğiz Edebiyatı Heçkide Umumiy Bayan eskiden yüksek okullarda dil-edebiyat bölümlerinde okutulan bir derstir. Üniversitede Uygur Dili ve Edebiyatı bölümünde halk edebiyatı için tam

anlamıyla derli toplu bir kitabın olmayışı Osman İsmayil’in bu kitabı hazırlamasında oldukça etkili olmuştur. Osman İsmayil bunun kitabı hazırlamasındaki birinci sebep, olduğunu söyler. İsmayil’in birinci sebebi üniversite öğrencilerinin sınavlarında kullanabileceği bir kaynak kitap hazırlamaktır. İkinci sebep ise edebiyat-sanat heveslileri ve Uygur Halk Ağz Edebiyatını araştırmak isteyenlere kullanabilecekleri bir kaynak hazırlamaktır.

Kitap aslında iki ana kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda (1, 2, 3. bölümler) Halk Ağz Edebiyatı hakkındaki umumi düşünce ve Halk Ağz Edebiyatı’nın özellikleri, günlük hayattaki önemi, edebiyat hayatı içindeki yeri ve yazılı edebiyat üzerindeki tesiri üzerinde uzun uzun durulmuştur. Ayrıca halk bilgisi

* Dr., İzmir- Türkiye, fatos-yalcinkaya@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-8864-1608.

ürünlerinin nasıl derlenmesi, toplanması ve yayımlanması gerektiği hakkında da oldukça yeni bilgiler verilmiştir. Bu bilgilerin hepsini daha önce yayımlanmış olan kitaplardan aldığını da ekler. İkinci kısım ise türler kısmıdır. Bu kısımda (4-9. Bölüm) efsane, rivayet, masal, mesel¹, fıkra, çakçak, koşak², halk destanları, atasözleri ve deyimler başta olmak üzere birçok Uygur Halk Bilgisi türüne yer verilmiştir. Her başlık ayrıntılı bir biçimde incelenmiştir. Öncelikle ele alınan türün tanımı yapılmıştır. Tanımı yapılan tür konu, yapı ve şekil bakımından da incelenmiştir. Türü tanımlaması, konu, yapı ve şekil bakımından incelemesi ve sınıflandırması oldukça önemlidir. Bu, Türk Dünyası Halk Bilgisi hakkında çalışma yapacak bilim insanları için son derece değerli bir çalışmadır. Bu bakımdan Uygur Halk Bilimi sahası için başvurulacak kaynaklardan biri olma özelliğine sahiptir. Yazar türler kısmını hazırlarken daha önce yayımlanmış olduğu *Helk Eğiz Edebiyatındaki Janirler*³ adlı kitabından faydalandığını eklemiştir. Bu kitap 1994 yılında Şıncañ'da Yaşlar-Ösümler Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. Yazar mukaddimenin son kısmında asıl maksadının Uygur Halk Ağz Edebiyatı'nı muhakeme edip önemli noktalar üzerinde durmak olduğunu söylemiştir.⁴ Kitabın içeriği ise şu şekildedir:

Osman İsmayil'in 1998'de Ürümçü'de Şıncang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanan "Helk Eğiz Edebiyatı Heqqide Umumiy Bayan (Halk Ağz Edebiyatı Hakkında Genel Bilgiler)" kitabı dokuz bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölüm "Uygur Helk Eğiz Edebiyatiniñ Asasiy Alahidiliki" başlığını taşımaktadır. Bu başlık altında halk edebiyatı hakkındaki genel düşünceler, halk edebiyatı ürünlerinin türlere bölünmesi-sınıflandırılması ve halk edebiyatı ürünlerinin özellikleri üzerinde durulmuştur.

İkinci bölüm "Uygur Helk Eğiz Edebiyatiniñ İşlepçikiş Emgikidiki Roli" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde halk edebiyatının insan yaşamı içinde rolü ve önemi üzerinde durulmuştur.

"Uygur Helk Eğiz Edebiyatini Toplaş, Retleş Meselesi" adını taşıyan üçüncü bölümde halk edebiyatı ürünlerinin derlenmesi, toplanması ve yayınlanması hakkında bilgi verilmiştir. Halk bilgisi ürünlerini derleyenlere yol gösterme amacıyla hazırlanan bu bölümde, halk bilgisi ürünleri derlenirken

¹ Mesel: Mesellerin başkahramanı hayvanlar, insanlar veya hayvan ve insanların birlikte yer aldığı masallardır. Mesellerin sonunda mutlaka sosyal bir mesaj yani bir hikmet yer alır. Hikmeti olmayan masal mesel grubunda yer almaz.

² Koşak: Koşuk.

³ Bk. Osman İsmayil, *Helk Eğiz Edebiyatındaki Janirler*. Şıncañ: Yaşlar-Ösümler Neşriyatı, 1994.

⁴ Daha fazla bilgi için Osman İsmayil'in "Helk Eğiz Edebiyatı Heqqide Umumiy Bayan" kitabının "Aptordin" adlı giriş kısmına bakınız (1998: 1-2).

derlemecilerin nelere dikkat etmesi, hangi ürünleri toplanması ve nasıl yayınlanmalı hakkında geniş bilgi verilmiştir.

“Epsane ve Rivayetler” başlığını taşıyan dördüncü bölümde efsane ve rivayetin tanımlarına, türlerine, özelliklerine ve önemine yer verilmiştir. Efsane ve rivayetin diğer türlerle olan ilişkisi, dil özellikleri, dini mahiyeti üzerinde de durulmuştur.

“Helk Çöçekliri” adını taşıyan beşinci bölümü masallarla ilgilidir. Bu bölümde Uygur masallarının özellikleri, konuları ve kahramanları hakkında oldukça önemli bilgiler verilmiştir.

“Helk Meselleri ve Letipe-Çakçakları” adını taşıyan altıncı bölüm ise meseller, latifeler ve çakçaklara ayrılmıştır. Meseller başlığı altında meselin tanımı, özellikleri, konuları ve önemi üzerinde durulmuştur. Bu kısım aslında altıncı bölümle ilişkilidir. Çünkü “Mesel” kahramanı insan veya hayvan olan didaktik masalardır. Fabldan ayrılan yönü kahramanlarının farklı oluşudur. Altıncı bölümün ikinci kısmı “Letipiler” başlığını taşımaktadır. Bu başlık altında fıkra türü, tanımı ve özellikleri verildikten sonra Nasreddin Hoca fıkralarına geçilmiştir. “Çakçak ve Laplar” başlığı altında ise şaka ve komik sözlerin türleri, özellikleri, üslubu üzerinde durulmuştur.

Yedinci bölüm “Koşaklar” başlığını taşımaktadır. Koşak hakkında genel bilgiler, koşanın tanımı, en eski koşaklar, koşakların konuları, şekli, üslubu ve türleri hakkında bilgi verilmiştir.

“Mağal-Temsil ve Tépışmağlar” başlığını taşıyan sekizinci bölümde atasözü ve bilmece türlerine yer verilmiştir.

“Helk Dastanlariri” adını taşıyan dokuzuncu bölümde destanlar; “Arkaik Destanlar”, “Muhabbet Destanları” ve “Tarihî Destanlar” şeklinde ayrılıp incelemeye tabii tutulmuştur. Destanların özellikleri, yapıları, üslubu ve konuları ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

Osman İsmayil “Yazardan” adlı kısımda Uygur Halk Edebiyatı alanında derli toplu bir kaynak olmadığı için bu kitabı hazırladığını söyler. Fakat 1982 yılında yayımlanmış ve kendisinden sonraki bütün halk bilgisi kitaplarına önderlik edip adeta onların taslak olarak kullandığı bir kaynak mevcuttur. Bu kaynak kitap Mehemmet Zunun ve Abdükérim Rağman tarafından 1982 yılında yayımlanan *Uygur Helk Égiz Edebiyatiniñ Asasliri*⁵ adlı kitaptır.

Osman İsmayil ve Mehemmetcan Sadık tarafından hazırlanmış olan kitaplar bu kitapla büyük bir benzerlik göstermektedir. Uygur Helk Égiz Edebiyatiniñ Asasliri adlı kitap Ürümçi’de Şıncañ Helk Neşriyatı tarafından

⁵ Daha fazla bilgi için bk. Mehemmet Zunun; Abdükérim Rağman, Uygur Helk Égiz Edebiyatiniñ Asasliri, Ürümçi: Şıncañ Helk Neşriyatı, 1982. Bu kitap hakkında daha önce yazmış olduğum kitap tanıtım yazısı için ayrıca bk. Fatoş Yalçınkaya, Uygur Halk Edebiyatının Esasları, Folklor Akademi Dergisi, 2021, S. 2, s. 390-392.

yayımlanmıştır. Aynı şekilde 1995 yılında Mehmetcan Sadık tarafından yayımlanmış olan *Uygur Halk iz Edebiyatı Heqqide*⁶ adlı kitap da aynı tasnife sahiptir. Bu kitap da Ürümçi'de Őınca Halk Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. Uygur Halk Edebiyatı hakkında yazılan bu c kaynak kitap, büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Giriş kısımlarında vermiŐ oldukları bilgi ve kullandıkları örnekler bakımından kısmen farklılık göstermektedirler. Mehmet Zunun ve Abdukrim Raman tarafından 1982 yılında yayımlanan *Uygur Halk iz Edebiyatının Asasliri* adlı kitap derli toplu ilk kitap olması bakımından oldukça değerlidir. Osman İsmayil tarafından hazırlanan *Halk iz Edebiyatı Heqqide Umumi Bayan* adlı kitap ise yeni bilgiler ışığı altında kısmen güncellenmiŐ olması bakımından oldukça değerlidir. Bu yönüyle kendisinden önce hazırlanmiŐ kaynaklardan ayrılmaktadır. Yukarıdaki c kaynak kullandıkları örnekler bakımından birbirinden ayrılmaktadır. Kaynaklar Doğu Türkistan'ın farklı bölgelerinden alındıkları için farklılık göstermektedirler.

Sonuc olarak "Uygur Halk Edebiyatı Hakkında Umumi Beyan" adlı kitap Osman İsmayil tarafından hazırlanmiŐ oldukça kapsamlı bir halk bilimi kitabıdır. Bu kitap Uygur halk biliminin hangi seviyede olduğunun en güzel örneğidir. Osman İsmayil tarafından hazırlanıp 1998 yılında basılan bu alıŐma Uygur halk bilimcilerinin oldukça ileri bir seviyede olduğunu göstermektedir. Yapılan tanımlar ve sınıflandırmalar incelendiğinde Osman İsmayil'in in, Rus, Avrupa ve Türk dünyasındaki çalıŐmalardan haberdar olduğunu ve kitabında bunların hepsinden yararlandığı görülmüŐtür. Bu kadar kapsamlı bir çalıŐmanın Türkiye'de Türk dünyası ile ilgili yapılan halk bilim çalıŐmalarında kullanılması gerektiği inancındayım.

Osman İsmayil'in bu alıŐması Uygur Halk Edebiyatı ile ilgili herhangi bir çalışma yapacak bilim insanları için son derece faydalı bir eserdir. Ayrıca Uygurca sözlük kullanılmadan anlaşılabilir bir üsluba sahip olan bu kitabı Türkiye'de Uygur sahası ile ilgili herhangi bir çalışma yapan bilim insanlarının mutlaka görmesi gerektiği kanaatindeyim.

ıkar atıŐması: Yazarlar tarafından çıkar atıŐması beyan edilmemiŐtir.

Destek ve TeŐekkür: Yazarlar tarafından destek ve teŐekkür beyan edilmemiŐtir.

⁶ Bk. Mehmetcan Sadık, *Uygur Halk iz Edebiyatı Heqqide*, rmi: Őınca Halk Neşriyatı, 1995.